THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper of Western Canada.
אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year.
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

די בריטישע פאָליטיק אין ארץ-ישראל

די בריטישע פאָליטיק אין ארץ-ישראל זעט אויס צו זיין געפירט אין דער ריכטונג פון באַראויקן איין צד דערמיט, וואָס מען דערפילט ניט די פאָדערונגען פון דעם צווייטן. מען זוכט ציפרידן צו שטערן די אידן דער־מיט, וואָס מען זאָגט זיך אָפיציעל אָפּ פון נאָכגעבן די פאָדערונגען פון די אַראַבער. און מען זוכט צו באַראויקן די אַראַבער דערפאַר דערמיט, וואָס מען באַרויבט די אידן פון זייערע רעכט.

דער אונטערשייד צווישן דער באַציאונג צו די אַראַבער און צו די אידן איז דאָ, נאַטירלעך, זייער א גרויסער. די אַראַבישע דעלעגאַציע שיקט מען טאַקע אונעק פון לאָנדאָן מיט ווידיקע הענט. אָבער באַלד טאַקע דער־פילט מען איינע פון די וויכטיקסטע פון אירע פאָדערונגען: מען שטערט אָפּ די אידישע חלוצים איינוואַנדערונג, צוריקציענדיק די שיין אַריינגעגע־בענע דערלויבענישן, ביז דער באַריכט פון לאָרד סימפּסאָן וועט פאַרעפנט־לאַכט ווערן. — אין דאָס מיינט, אז זאָל חלילה לאָרד סימפּסאָנס באַריכט איינשטימען מיט־ן באַריכט פון דער שאָ קאָמיסיע, וואָס איז דאָך ניט אויס־געשלאָסן, וועט די רעגירונג פאַרגעסן אויף אַלע אירע הבטחות אין וועגן אָפּשטעלן די אידישע איינוואַנדערונג. די אידן אָבער פאַרזיכערט מען מיט דער פולשטענדיקער אָפּהיטונג פון דער באַלפור דעקלאַראַציע. און מען נעמט אַן פּראַקטישע שריט, וואָס פאַרוואַנדלען זי אין א פאַפירענער שמאַטע.

דער אונטערשייד אין די באַציאונגען איז אַזוי אין דער אונטערשטער שורה איינגאַנצן לטובת די אַראַבער. זיי זאָגט מען אָפיציעל אָפּ פון דערפילן זייערע פאָדערונגען, אָבער פאַקטיש דערפילט מען זיי. די אידן זאָגט מען אָפיציעל צו אָפּהיטן די הבטחות וואָס זיינען זיי פייערלאַך געמאַכט גע־וואָרן, און אין דער פּראַקטיק ווערט אָנגעפירט א פאָליטיק וואָס מאַכט זיי צו גאָרנישט.

די בריטישע אימפּעריאַלע פאָליטיק האָט זיך איר דרך אין פאַר־וואַלטן מיט קאָלאָניעס. אין דעם דאָזיקן פאַל פאָלגט זי מסתמא נאָך איר אַלטע טראַדיציע. אָבער די פאַראינטערעסירטע צדדים מוזן פאַרבלייבן פאַרט אומצופרידן.

אין דעם דאָזיקן פאַל דריקן די אַראַבער אויס גאַנץ אָפן זייער אומצו־פרידנהייט. די אַראַבישע דעלעגאַציע אין לאָנדאָן האָט דאָס געטאָן אויף א גאַנץ אויסגעשפּראָכענעם אופן. איצט איז שוין צייט. אַז די ציוניסטישע אָר־גאַניזאַציע אָדער די אידישע אַגענטור זאָלן אויך מער ניט אַראָפּשלינגען דעם ווידערשפּרוך צווישן ווערטער און מעשים. און זיי זאָלן קלאָר און דייט־לאַך געבן צו פאַרשטיין, אַז זיי זעען זייער גוט די פאָליטישע שפּיל וואָס ווערט דאָ אָנגעפירט אויפ׳ן חשבון פון די פונדאַמענטאַלסטע אידישע אינ־טערעסן אין ארץ-ישראל.

נאָך די אומרוען אין 1921 האָט די רעגירונג פאַר א צייט אָפּגעשטעלט די אידישע אימיגראַציע קיין ארץ-ישראל, אין שפּעטער אַבּיסל האָט טשוירט־טשיל, דאָן קאָלאָניאַל מיניסטער, אַרויסגעגעבן זיין באַריימטן "ווייסן פּאַפּיר" וואָס האָט אַזוי אויסגעטייטשט די באַלפור דעקלאַראַציע, אַז עס איז פון איר איינגאַנצן אַרויסגעגנומען געוואָרן איר גרויסער פאָרגעס. די ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע האָט. — מסתמא ניט ווילנדיק, צוליב פּאָליטישע טעמים, — דאָן אָנגענומען די דאָזיקע אויסטייטשונג.

דער פאַקט איז, אַז אויף די אַראַבער האָט דער ענין געמוזט מאַכן דעם איינדרוק, אַז מיט זייערע פאָגראָמען און אַטאַקעס אויף דעם אידישן ישוב האָבן זיי אָנגעוואָרפן א שרעק סיי אויף דער בריטישער רעגירונג, און סיי אויף די אידן זעלבסט. צווייגענדיק זיי איינצוגיין אויף הנחות. און איצט, נאָך די בלוטיקע ראיאָטן פון לעצטן אוגוסט, איז געקומען דער באַריכט פון דער שאָ קאָמיסיע. — א ריין פּאָליטישער באַריכט. וואָס זוכט ניט צו גע־פינען דעם אמת, נאָר צו שפּילן אויף די געפילן פון די אַראַבער. — אין באַלד קומט די סימפּסאָן אויספאַרשונג און דער דערווייליקער פאַרבאָט פון דער אימיגראַציע, וואָס דאַרף פאַרשטאַרקן דעם איינדרוק ביי די אַראַבישע פּי־רער, אַז זיי קאָנען אויספירן אַלץ וואָס זיי פאַרלאַנגען דורך — פּאָגראָמען!

די פאָליטיק פון דער בריטישער רעגירונג ווערט אַזוי פּשוט געפער־לאַך פאַר דעם אידישן ישוב, וואָס דאַרף זיך פאַרלאָזן ניט בלויז אויף דער איינגענער גבורה נאָר אויך אויף בריטישע באַיאָנעטן.

דער אידישער צד טאָר דערפאַר מער ניט דולדן אַזא פאָליטיק, און מוז אויסדריקן זיין שאַרפסטן פּראָטעסט קעגן דער געפערלאַכער שפּיל. און, אויב די בריטישע רעגירונג וועט זיין אַנטשלאָסן אָנצוהאַלטן ווייטער די זעלבע פאָליטיק פון צופרידן שטעלן ביידע צדדים איינעם דורך דעם צוויי־טענס אומצופרידנהייט, דאַן וועט אפשר קומען ביי צייט אַז די אַראַבער און די אידן וועלן געפינען פאַר פּראַקטישער אין "ביידנס אינטערעסן צוזאַמענ־ריידן זיך צווישן זיך קעגן דער בריטישער רעגירונג.

די רומענישע רעגירונג נאַרט קיינעם ניט אָפּ

עס איז שוין אַן אַלטע טראַדיציע ביי דער רומענישער רעגירונג, — דער איצטיקער ווי די פריערדיקע — צו לייקענען שטיין אין ביין, ווען עס קומט צו באַריכטן ווען אַנטי-אידישע אַטאַקעס. ווען מען קאָן עס איינגאַנצן ניט פאַרלייקענען, מאַכט מען עס אָבער צו קליין-געלט, און עס קומט באַלד די געוויינלאַכע פאַרזיכערונג, אַז די שולדיקע וועלן באַשטראָפט ווערן, אַז די רעגירונג האָט אָנגענומען מיטלען צו באַשיצן די אידישע באַפעלקע־רונג, און א. וו.

אָט אַזאַ דערקלערונג האָט די טעג אויך געמאַכט די רומענישע לע־גאַציע אין וואַשינגטאָן אין ענטפער אויף א רעפּרעזענטאַציע פונ׳ם פאַר־באַנד פון רומענישע אידן וועגן די אומאויפהערלאַכע אַנטיסעמיטישע עקס־צעסן אין רומעניע. די דערקלערונג זוכט צו באַראויקן די אַמעריקאַנער אידן, פאַרזיכערנדיק זיי, אַז די באַריכטן זיינען שטאַרק איבערטריבן און אַז די רעגירונג טוט אַלץ וואָס מען באַדאַרף צו באַשיצן די אידן אין רומעניע.

און עס איז דאָך שוין פּינקט חדשים, אַז די עקסצעסן האַלטן אָן אין רומעניע כמעט אָן אַן אויפהער. און די רומענישע רעגירונג, דורך אירע פאַר־טרעטער, האַלט אין איין באַראויקן די אידן, און די אַנטיסעמיטן האַלטן אין איין בושעווען. פאַרבלייבנדיק פאַקטיש אומבאַשטראָפט, בעת אין דעם איינ־ציקן פאַל וואו די אידן האָבן אַרויסגעגיבן א ווידערשטאַנד צו די כוליגאַ־נעס, זיינען נייַן פון די מיטגלידער פונ׳ם זעלבסטשוץ גלייך אַרעסטירט גע־וואָרן.

די רומענישע לעגאַציע, כדי ריינציאַוואַשן דאָס רומענישע פאָלק פון דעם שאַנד-פלעק, פאַרזיכערט, אַז בלויז עטלאַכע אַגיטאַטאָרן זיינען שול־דיק אין די עקסצעסן. דאָס אָבער מאַכט די שולד פון דער רעגירונג נאָך גרעָ־סער: קאָן זי זיך טאַקע ניט ספּאַזאָוען מיט עטלאַכע אַגיטאַטאָרן, אויב זי וואָלט געהאַט דעם ריכטיקן ווילן?

עס איז באַזונדערס טרויעריק, וואָס דאָס קומט פאָר אונטער דער פּויערים רעגירונג, אויף וועלכער מיט האָבן געהאַט געוויסע ליבטי־קע האָפענונגען. ליידער איז פון די האָפענונגען פאַרבליבן א תל: בראַזיל־נו אָדער מאַניטאָבאַ, אָבער דאָס לעבן פון די אידן אין רומעניע איז א שטענדי־קער ניהגוס.

צי קאָן פּערו זיין א לאַנד פאַר אידישער קאָלאָניזאַציע און אימיגראַציע?

(פּספּעציעל פאַר "דאָס אידישע וואָרט")

פון יעקב נאַכבין

באַמערקונג פון דער רעדאַקציע:

אין די לעצטע טעג זיינען דערהאַלטן געוואָרן פון פאַרשיידענע קוואַלן ידיעות וועגן פּלענער צו קאָלאָניזירן אידן אין מזרח פּערו. לויט די דאָזיקע אומבאַשטע־טיקטע באַריכטן זאָל די רעגירונג פון פּערו האָבן אָנגעבאָטן א שטח פון צוויי מיליאָן העקטאַר לאַנד אין מזרח פּערו, פאַר אויסשליפלאַך אידישער קאָלאָניזאַ־ציע. דער פאָלגנדער אַרטיקל פון דעם בראַזיליאַנער אידישן זשורנאַליסט, יעקב נאַכבין, וועלכער איז גוט באַקאַנט מיט די באַדינגונגען אין די דרום אַמעריקאַ־נישע לענדער, גיט אַן אויפקלערונג וועגן דער מעגלאַכקייט פון א אידישער קאָלאָ־ניזאַציע און אימיגראַציע אין פּערו.

פּערו, שטעלט מיט זיך פאַר, ניט מער ווי א פּרימיטיווער שמאָלער פאַס אויף דעם גוואַלטיק גרויסן דרום־אַמעריקאַנער קאָנטינענט. נאָך בראַזיל און אַרגענטינע איז זי דאָס דריטע לאַנד מיט א שטח וואָס מאַכט אויס א מיליאָן אין פינף הונדערט טויזנט קוואַדראַט קילאָמעטער; זי איז אַלזאָ מער ווי ניין מאָל קלענער פון בראַזיל; די העלפט אַזוי גרויס ווי אַלעגעסטינע, און בנוגע די פאַראייניקטע שטאַטן פון צפון־אַמעריקע איז זי כמעט אַכט מאָל קלענער. איר באַפעלקערונג וואָס ווערט געראַכנט צווישן זעקס מיט א האַל־בן מיליאָן נפשות, מאַכט אויס קוים פינף מיט אַן אַכטל אינוואוינער אויף א קיאָמעטער, און טייטל זיך־פאַנאַנ־ער אין פאָלגנדע עטנישע קלאַסן:

אינדיאַנער (ווילדע) — 2,812,000 נפשות.

מישלינגען (פון ווילדע אפריק.) — 2,000,000 נפשות.

ווייסע (שפּאַניער און אַנדערע) — 1,275,000 נפשות.

ניגערס (פון אפריקע) — 100,000 נפשות.

אזיאַטן — 62,000 נפשות.

סך הכל — 6,249,000 נפשות.

א גאַנצע נאַציע אַלזאָ, א רעפּובליק, וואָס דערגרייכט אפשר די צאָל אייַנ־וואוינער פון דער שטאַט נויר־יאָרק.

ווי מיר זעען אַלזאָ, זיינען די ווילדע נאָך דער הערשנדיקער עטנישער קלאַס, און צונעבנדיק די מישלינגען! ניגערס מיט די אזיאַטן, וועלכע גייען אויך אַריין אין דעם חשבון פון פּרימיטיווע פעלד־אַרבעטן, מאַכט די ווייסע באַפעלקע־רונג אויס, פיל ווייניקער פון א דריי־טעל, פון דער גאַנצער פּערואַנער נאַציע אין דער איצטיקער צייט.

בנוגע די מער באַוועגלאַכע געגנטן פון די פאַראייניקטע שטאַטן, און בנוגע אייר־ראָפּע ליגט פּערו אויף א זייער שלעכ־טער פּאָזיציע: צו איר קאָן מען צוקו־מען אָדער דורך בראַזיל מיט זייער פיל מאַטערניש, אָדער דורך צענטראַל אַמע־ריקע און דעם פּאַנאַמאַ קאַנאַל, וואָס דאַרף פון אייראָפּע געדויערן פיר וואָכן רייזע, אָדער דורך דעם דרום פּאַסיפיק — א רייזע וואָס קיינער וועט ניט אונטער־נעמען, סיידן פּראָפעסיאָנאַלע יום־רייזנ־דע, וואָס לעבן און שטאַרבן אויפ׳ן בוזים פונ׳ם יַם . . . מיט דעם דערקלערט זיך, ראַשית כל, וואָס אייראָפּייער אימיגרירן ניט דירעקט קיין פּערו; נאָר אַזעלכע אי־מיגראַנטן וואָס געפינען זיך שוין אין זיד־אַמעריקע אין שכנות פון יענער מדינה־לע, וואַנדערן אָפּאָל אהין איבער: ווי מיר וויסן פון דערפאַרונג זיינען דאָס מייסטנס וואַנדער פאַנטאַזיאָרן, וואָס אַנטלויפן פון זיך אַליין, מיינענדיק אַז אַזוי אַרום וועלן זיי אַנטדעקן געלט־קוואַלן.

אין צפון זייט גרעניצט זיך פּערו מיט די רעפּובליקן עקואַדאָר און קאָלומביאַ; אין מזרח זייט מיט די רעפּובליקן בראַ־זיל און באָליוויע; אין דרום זייט מיט טשילי, און אין מערב זייט בילדעט די גאַנצע לייַנג פון פּערו א יום־פראָנט פון בערך 3,000 קילאָמעטער, מיט אַרום עטלאַכע דרייסיק יַם סטאַנציעס; די הויפּט פּאָרטן צווישן זיי זיינען: לימאַ, קאַפּיטאַל שטאַט מיט אַרום 600,000 איינוואוינער; קאַזשאָ און אַרעקוויפּאַ, וואָס ווערן אַנג ניט גערעכנט צווישן די מאָדערנע האַפנס פון דרום אַמעריקע.

דאָס גאַנצע לאַנד ווערט גערעכנט פאַר א באַרגיקעס, ספּעציעל דער לויטאַראַל, ד. ה. די פּערואַנער ברעגעס וואָס ווערן אָפּגעשניטן פון די נידעריקע געגנטן מיט די בערג פון די אַנדעס. צווישן די דאָ־זיקע־בערג זיינען פאַראַן אָפּגעקילטע און אַקטיווע וואולקאַנען וואָס ברעכן אויס פון צייט צו צייט מיט א צושטערנדיקער לאַוואַ וואָס מאַכט חרוב דערפער און שטעטלאַך. דער געפערלאַכסטער וואולקאַן אויף פּערו איז, דער באַרג אַרעקוויפּאַ, מיט א הויך פון 6,188 מעטער, און ווערט פאַרדעכנט פון די טעטיקסטע וואולקאַ־נען אויפ׳ן גאַנצן אַמעריקאַנער קאָנטי־נענט; דער דאָזיקער וואולקאַן געפינט זיך אין שכנות פון טשילי, ד. ה. אין דרום זייט פון פּערו.

ניט געקוקט אויף דעם וואָס פּערו ליגט געאָגראַפיש אויפ׳ן טראָפּישן גראַד פון דרום אַמעריקע (צווישן 3°20′ און 22 דרום ברייט; און 58°52′ מיט 71°22′ מערב לייַנג), איז דאָס קלימאַט, פונ־דעסטוועגן א פאַרשיידנאַרטיקער: אויף דעם יַם בערג איז די טעמפּעראַטור די בעסטע ווי אין די איבעריקע געגנטן פון לאַנד, צוליב די אַטמאָספערישע באַדינגונ־גען פון דעם פּאַסיפיש אָקעאַן; אין דער הויפּט שטאַט לימאַ, למשל, שטייגט די היץ נאָר ביז 22 גראַד און עס הייסט אַז דער גאַנצער יַם בערג געניסט אין משך פונ׳ם קייליאַכדיקן יאָר פון אַן איינהייט־לאַכן קלימאַט. דיַ לעצטע אָפיציעלע פאַר־עפנטלאַכונגען פון דער פּערואַנער רע־גירונג (אַבראַ דע פּראָפּאַגאַנדאַ נאַציאָ־נאַל, בוענוס איירעס, 1928), ווייזן אָן אויף דריי יערליי קלימאַטישע זאָנעס אין פּערו: זאָנע נומער 1, נעהער צו דעם לאַנגן יום־ברעג, וואָס עס רעכנט זיך דער בעסטער קלימאַט אינ׳ם לאַנד; זאָנע נומער 2, שטעלן מיט זיך פאַר די בערג

3,109:863 ענגלישע פונט שטערלינג; ד. ה. אַז איר קאַסע האָט פאַרמאָגט א ריוח פון 438:000 ענגלישע פונט. וואָלט דאָס ניט קשה געווען פאַר אַזא רעפּובליק ווי פּערו מיט אַזא ריוח אין דער מלוכה קאַ־סע; זיינען אָבער אירע חובות פאַבלהאַפ־טע ניט נאָר בנוגע איר הכנסה און חר־צאָה, נאָר בנוגע אַלע ציפערן צוזאַמענגע־רעכנט. אין דעם זעלביקן פּעריאָד איז פּערו שולדיק ניט ווייניקער ווי 671:712.7 8 ענגלישע פונט שטערלינג, און פון דעם האָט זי א שטענדיקן חוב פון 4,848:367 ענגלישע פונט. דאָס הייסט אַז די מלוכה איז פאַקטיש הינטערשטעליק און קאָן זיך ניט שטיצן אויף איר ווירטשאַפטלאַכן אָפּאַראַט. אינטערעסאַנט איז, אַז ביי די אָפּעראַציעס פון אָמפּאַרט און עקספּאָרט, בלייבט יאָ איבער אין פּערו א קימאַ־לן פון מער ווי פיר מיליאָן פונט שטערלינג. די דאָזיקע סומע מאַכט נאָר אויס אַזויפיל רייכער פּערו, אויף וויפיל דערפון לעבן א סך טויזנטער אַרבעטער. דער דאָזיקער ריוח־פאַר׳ן לאַנד איז אין די יאָרן אַרויס־אויסגראָבונגען, פון כעמישע אינדוסטריי־עס און פון גומי און צוקער עקסטראַקטן, — אַלץ אַזעלכע פּראָדוקטן מיט וועלכע אידן האָבן נאָך קיינמאָל ניט געהאַט צו טאָן.

אין יאָר 1928 האָבן אין פּערו גע־וואוינט פינף הונדערט אידישע נפשות, פון זיי האָבן זיך געציילט אין ערך פון הונדערט און צוואַנציק ספּרדים און דריי הונדערט און אַכציק אַשכנזים. די ערשטע ווי די לעצטע צוויי זאָלן דאָך מיט זיך פאַרגע־שטעלט א רייכערן און אַרימערן קלאַס: סוחרים, קרעמער און פּעדלער. דאָס איז געווען דער ווירטשאַפטלאַכער פּרצוף פון די 500 אידן אין פּערו; די לאַנג איז מסתמא הייגט אויף די זעלבע; דער רוב מינן און רוב בנין וואוינט אין דער הויפּט שטאַט לימאַ; דאָרטן עקזיסטירט שוין אויף א אידישער פילאַנטראָפּישער פאַראיין צו שטיצן אָנקומענדיקע אומבאַ־האָלפענע אימיגראַנטן. די אידן וואָס האָ־בען זיך דאָרט באַוועגט האָבן ניט עמיר־גרירט פון אייראָפּע קיין פּערו: זיי זע־הערן צו דעם קלאַס אימיגראַנטן, לויט ווי מיר האָבן פריער אָנגערופן: וואַנדער־פאַנטאַזיאָרן וואָס האָבן זיך פון ניט געקאָנט קיין אָרט געפינען אין יענע דרום אַמע־ריקאַנישע רעפּובליק, וואו אידן האָבן שוין אויסגעטראָטן א וועג, ווי למשל, אַרגענטינע און בראַזיל.

אַז אידן זאָלן עמיגרירן פון אייראָפּע קיין פּערו, איז דאָס שוין פינאַנציעל ניט מעגלאַך פאַר אידישע אימיגראַנטן. אַז די פּערואַנער רעגירונג וועט אפשר וועלן באַצאָלן די הוצאות, וועלן די אידישע אימיגראַנטן מסתמא א פּרעג טאָן: וואָס מיינט מיט דעם פּערו, אַזאַ ווייטע אויר־סען־גוי ליגנדיקע, דריי פערטל ווילדע, און איבער די אויערן פאַרשלאָדיקטע מדי־נה׳לע. וואָס מיינט זי מיט דעם וואָס זי ווילט אַזויפיל הוצאות לייגן אַרפּצובריינגען אידישע אימיגראַנטן אַזש פון פּוילן.

דער ענטפער איז א פּשוט׳ער: די מז־רח פּעראַנער ערד, וועגן וועלכער עס רעדט זיך בנוגע דער אידישער קאָלאָניזא־ציע איז פונ׳ם ערגסטן סאָרט. זי ליגט אין שכנות פון דער בראַזיליַאַנער אַמאַזאָנ־אַן אקרע וואו עס הערשט אַן אייביקער טראָפּישער גהינום, בראַזיליאַנער פאַר־משפּט׳ע וועגן אָפּט אהין פאַרשיקט, בכדי צו פאַרקירצן זייער לעבן אין דער גהי־נום׳דיקער אַטמאָספערע פון יענע געגנטן. ("איטא")

געפּראַוועט מאַכן א בלוט-בלבול אין לעטלאַנד

דער ריגער "פּרימאַרגן" ניט איבער די פאָלגנדע ידיעה וועגן א פּראַוואָ צו מאַכן א בלוט־בלבול אין א לעטישן שטעטל — ערב פּסח.

אין א לעטישער צייטונג פון שטעטל גו־לעבנע איז געווען אָפּגעדרוקט פאָלגנדעס: "די איינוואוינער פון רוגאַיער געגנט זיינען אויפגעריגט פון פאָלגנדיקן פאַל: דער רואיקער אידישער סוחר ש. האָט צע־שטאָכן זיין דינסט, כדי צו באַקומען קריסטלאַך בלוט פאַר מצה. אין טאָג פון דער געשעעניש זיינען זיך אין רוגאַי צו־נויפגעפאָרן די אידן פון אומגעגנד, כדי צו באַקומען קריסטלאַכע בלוט. דער פּראַוואָ פון די אידן האָט זיך אָבער־ניט איינגע־געבן, מחמת גראַד אין דער רגע איז געקו־מען די חבר׳טע פון דער דינסט. דיַ אויס־געמאַטערטע פרויענצימער איז אָפּגעפירט געוואָרן אין באַלווער קראַנקענהויז. ווי מען קאָן זיך מישער זיין, וועט דער שענדלאַכער פאַל ניט באַקאַנט ווערן די אָפיציעלע אינ־סטיטוציעס, מחמת מען וועט אים דער־שטיקן מיט געלט."

מיר האָבן זיך בנוגע דעם דאָזיקן ענין תיכף פאַרבונדן טעלעפאָניש מיט דעם שטעטל רוגאַי, און זיינען דערגאַנגען פאָל־גענדיקע פּרטים וועגן דעם שענדלאַכן בלבול.

דער אַרטיקער סוחר זילבעראַנד האָט געהאַט יאָרצייט, האָט מען געמאַכט א מנין ביי א געוויסן משה שאַוולאָוו, און מען האָט געדאַוונט מערב. שאַוולאָוו׳ס דינסט, א דאָרפישע שיקסע, איז אַוועקגע־גאַנגען פון שטוב און זיך ניט צוריקגעקערט אַהיים. ערשט אויף מאָרגן איז מען דער־גאַנגען, אַז זי האָט אויסגעטראָטן א בלי־בול, און דערציילט אירע באַקאַנטע. אַז די אידן זיינען זיך צונויפגעקומען, כדי איר צו קוילענען. באַלד דאַרויף איז זי אַליין אויך געקומען און זיך געשטעלט אַרבעטן, ווי גאָרנישט ניט וואָלט געשעען. די בעל־הבתים האָבן זי אָבער אָפּגעזאָגט פון דער שטעלע.

אָט דאָס איז דער אמת וועגן דער בלוט־צאַפּעניש. וועגן וואָס עס רעדט דער אַנטי־סעמיטישער גולבענער בלעטל. קיין שום אויפרעגונג האָט דער פאַל צווישן דער באַפעלקערונג ניט אַרויסגערופן; און דער פּסח איז, אין רוגאַי דורכגעגאַנגען ווי געוו־יינלאַך.

ס׳וואָלט געווען א ווישר, אַז די מאַכט זאָל זיך פאַראינטערעסירן מיט דעם ענין, און ניט דערלאָזן העצן קעגן א געוויסן טייל פון דער באַפעלקערונג.

דער אידישער דעפּוטאַט פון לעטישן סיים, ה׳ דובין, האָט זיך וועגן דעם ענין געווענדעט צו דער מאַכט פאַדערנדיק אַן אויספאָרשונג, און צוציען צום געריכט דעם דעראַקטאָר פון דער אַנטיסעמיטישער צייטונג.

דריי לעקציעס פון

זלמן רייזין

פרייטאָג, מאַי 30, 8.30 אָוונט

"עליות און ירידות אין דער געשיכטע פון אונזער קולטור"

זונטאָג, יוני 1טן, 8.30 אָוונט

"אידיש און דער קאַמף פון די אידישע מאַסן פאַר זייער באַפרייאונג"

דינסטאָג יוני 3טן, 8.30 אָוונט

מעמע וועט שפּעטער אַנאָנסירט ווערן.

אַלע לעקציעס

אין גרויסן פּרץ זאַל

1 בילעט, 40 סענט

אויפזוכן:

קולטור געזעלשאַפט און איוואַ קאַט.

מיינע פּערציק יאָר לעבן

— און —

:: צוואַנציק יאָר רבנות ::

פון הרב אשר זילבערשטיין

פּופּצנטער קיפּיטל

איך בין אוועקגעגאַנגען אויף א ווײַלע פון מיין דור צו אונזערע שכנות׳דיקע לעצטע פּאָר דורות, — ערשטנס, ווייל איך רעכן דאָס אויך אין א געוויסער מאָס, פאַר מיינע זכרונות, צוליב מיין שטענדיקן פאַרברייטענען און שמועסן מיט די אידן וועלכע האָבן דאָס אַלעס דורכגעלעבט, ניט צוליב היסטאָרישע צוועקן, נאָר צוליב מיין קינדערשער נייגעריקייט, — עס פלעגט מיר אויף ניט אָנקומען גרינג ביי זיי עפּעס ווייכטיקעס אַרויסצוקריגן, זיי האָבן־ניט פאַרשטאַנען וואָס ס׳איז דאָ קשה. זיי האָבן הפּנים געמיינט אַז אַלץ וואָס זיי געדענקען, געדיינקען איך אויך, ווייל דאָס איז דאָך געווען ערשט ניט לאַנג, אַנומלטן, ערשט צוריק מיט א יאָר . . . פינף אין דאָך פּעטיק, — דאָס איינציקע וואָס זיי פלעגן מיר באַלד דערציילן אָן שווערקייטן, איז געווען אַז — דאַמאָלסט איז געווען דריי גראָשן א קוואַרט בראַנפן און די היס־טאָרישע דעקאָראַציע וואָס זיי פלעגן צוגעבן דערצו איז געווען, אַז — אין א דאָרף פינף וויאָרסט פון שטאָט איז געווען א "גוראַלניע" (בראַנפן פאַבריק) און דאָרט האָט מען געלייזט צוויי מיט א האַלבן גראָשן א קוואַרט, פלעגן אידן, צוליב א האַלבן גראָשן (אַכטל סענט) איינשפּאָרן, — גיין פרייטאָג אין א גרויסער בלאָטע, אין דעם דאָרף אַריין נאָך בראַנפן אויף שבת. פילנדיק אָבער אַז זיי מוזן האָבן נאָך עפּעס צו דערציילן און ניט וויסנדיק אויף וועלכעס זיך אָפּצוהעלן בין ביי זיי צופרעגן, פלעג איך שוין זיי שטאַרק הערעוען; אַזוי לאַנג פּלוידערן מיט זיי פּוסטע מעשה׳ס ביז איך האָב, ווי ניט ווי, ביי זיי אַרויסגעקראָגן וואָס איך האָב באַ־אַרפט און איך רעכן דאָס צו, מעגלאַך מיט רעכט, צו מיינע זכרונות. און אויך האָב איך זיך דערלויבט אָפּצוטרעטן אויף א ווײַלע פון מיין דור, צוליב דער פראַגע פון אָנפירער־שאַפט ביי אידן וועלכע איך האָב באַרירט.

עס טרעפט אָפט ווען א לעבנס־פאַקטאָר מוז, צוליב א געוויסער סבה, צייט־ווײַליק פאַרוואַנדלט ווערן אין עפּעס אַנדערש, דינען אויף א ווײַלע אַן אַנדער צוועק. דאָן ווערט די צייטווײַליקע זאַך בטל און דער לעבנס־פאַקטאָר וואָלט שוין געקאָנט צוריק דינען זיין ריכטיקן צוועק, אָבער ער דערקאָנט שוין מער ניט זיין אָרט און מיט׳ן בטל ווערן פון זיין צייטווײַליקן, ניט אָריגינעלן צוועק, ווערט דער לעבנס־פאַקטאָר אַליין אויף אינגאַנצן בטל.

די אידישע קהלה, וואָס האָט אָנגענומען אין משך פון גלות אַלערליי פאָר־מען, איז אָן ספּק שטענדיק געווען די אידישע אַוטאָנאָמיע אין גלות, אָן וועלכער קיין אידישע לעבן אין גלות איז ניט מעגלאַך געווען, האָט זיך אָבער געמאַכט, אַז די אידישע קהלה האָט, קענן איר ווילן, געמוזט פאַר עטלאַכע צענדליק יאָר, שפּילן די ראָל צו וועלכער זי איז ניט בארופן געוואָרן — אָנפירן מיט׳ן אידישן "נאַבאָר", וואָס איז דאָן געווען דער שוועדפּונקט פון דער קהלה און דער נאַצינער אינטערעס פון דעם קהלה לעבן, דאָן איז געקומען דער נייער רעקרוטן־סיסטעם, די אַלגעמיינע קאָנ־סקרי׳פּציע און האָט בטל געמאַכט אָט דעם ניט נאַטירלאַכן, צייטווײַליקן קהלה אינ־טערעס און געגעבן דער קהלה פרייע הענט אָנצופירן צוריק מיט איר אָריגינעלער אַרבעט: מיט׳ן גייסטיקן אידישן לעבן אין גלות — אין אָבער גלייך מיט׳ן בטל ווערן פון אידישן "נאַבאָר", אויף די קהלה בטל געוואָרן, — די קהלה האָט פאַרגעסן איר אַלטן שטייגער, זי האָט זיך מיט דער צייט צוגעפּאַסט צום נעדאַנק אַז זי איז געשאַפן געוואָרן אויף אָנפירן מיט׳ן נאַבאָר און מיט׳לא איז זי געפאַלן צור זאַמען מיט׳ן פאַלן פון נאַבאָר.

אין אונזער דור איז דאָך שוין מער ניט געווען די אַוטאָריטעטע אידישע קערפּערשאַפטן ווי: לאַנד־רבנים, ווער אַרבע הארצות אין ד. נ. יעדע אידישע שטאָט אי׳ן געווען געפעראַט, קיינער האָט פאַר אַרבע ניט געוואָרנט און זי איז געווען געוג סאַוועריז אויף אָנפירמיט אירע אידישע אַנגעלעגענהייטן, דאָך געדיינקען מיר קיינ־מאָל ניט א טאָג אין יאָר ווען קהל זאָל זיך צונויף קומען אויסקלייבן זייער קהלה, זייער פאַרטרעטערשאַפט וואָס זאָל אָנפירן מיט אַלע אידישע אינטערעסן פון שטאָט וואָס זענען געווען אַזוי פיל און האָבן זיך אַזוי שטאַרק געגוויטיקט אין רעבטיקער אָנפירערשאַפט.

און ווי יעדער כח אָדער געפיל וואָס ווערט אַטראָפירט פון ניט־באַנוצן, איז אויף די באַדערפעניש און פאָדערונג פאַר א קהלה ביסלאַכווייז אַרויסגעשטופּט גע־וואָרן פון דער קהלשער פּסיכאָלאָגיע ביז׳ן׳איז געוואָרן געוואוינלאַך דאָס לעבן אַן א קהלה, און עס האָט זיך שוין אפילו קיינמאָל ניט געפונען דער וואָס זאָל וועקן־דעם עולם און אַנטירן פאַר א קהלה.

עס האָט זיך שוין־טאַקע באַכאַ אויסגעוויזן אַז מען דאַרף דאָס ניט: דאָס אידישע גלות־לעבן איז געווען אַזוי אַלט, אַז די הויפּט פון זיינע גייסטיקע אינטע־רעסן האָבן זיך ווי אָנגעפירט אַליין דורך ענערציע אָן א שום אָנפירונגס־דיקע באַוועגונגס קראַפט.—

די אידישע דערציאונג איינע פון די וויכטיקסטע פראַגן אין לעבן פון א פאָלק, איז ביי אונז נאָר קיין פראַגע ניט געווען; קיין תלמוד־תורה ווי אַן אָרגאַני־זירטע שול־סיסטעם, איז ניט געווען עס איז געווען דער חדר־סיסטעם מיט די מלמ־דים וועלכע פלעגן זיך זאָרגן, יעדערער פאַר זיך און פלעגן שוין זעען אַליין, יעדע־רער אויף זיין שטייגער פאַרגנטפערן אָט דעם גרויסן פּראָבלעם צוויי מאָל א יאָר: חול המועד פּסח און חול־המועד סוכות, ווען יעדער מלמד האָט באַוויזן, ווער גרינ־גער און ווער שווערער, זיך צונויפצושטעלן זיין "כנעלונג" און אַזוי אַרום פאַרוואָרנן די אידישע קינדער מיט א האַלב יאָר תורה ביז׳ן צווייטן חול־המועד, און אַזוי איז זיך דאָס געגאַנגען יאָר איין יאָר אויס, נאָך אפשר פון יהושע בן נמלא, און קיינער האָט ניט באַדאַרפט טראַכטן פון תורה, — די מלמדים וועלן שוין זאָרגן! פונקט ווי מיר טראַכטן ניט וואו וועט מען נעמען ברויט, זייענדיק זיכער אַז די בעקערס וועלן שוין זאָרגן דערפאַר.

די פראַגע פון כשרות וועלכע וואָלט־ראַן געמוזט אַרויסרופן די נויטיקייט פון א קהלה, איז דאָן אויך קיין פראַגע ניט געווען, — א חוץ וואָס יענע צייט איז בכלל געווען מער גינסטיק פאַר כשרות, ווייל אידן האָבן דאָס אומבאַדינגט געפאָ־דערט און די ביי וועמען דאָס איז איינגעשטאַנען זענען געווען מער באַגלויבט, איז נאָך־דעָקו געווען די טאַקסע, וואָס ווי מען זאָל וועגן איר ניט דייגקען בכלל, איז זי אָבער געווען דער גרעסטער פאַקטאָר פון איינאָרדענען דעם ענין פון כשרות — דאָבנדיק זיינע פּראָפיטן נאָר פון כשר׳ס האָט שוין דער בעל טאַקסא געזאָרגט דערפאַר אַז ס׳זאָל זיין אַלעס אין אָרדנונג.

דאָן למשל די פראַגע פון רבנים, איז ניט געווען אַזעלכע וואָס זאָל פאָ־ערן א קהלה, אָדער א קהלה זאָל זי קענען ענטפערן, — א חוץ וואָס אין אונזערע שטעטלאַך איז די דעה איבער דער פראַגע פון א רב געשטאַנען ביי די חסידישע רבי׳ס אין די הענט און א רב אין שטאָט אַריין האָט א